

Anmeldelser.

Axel Nielsen, unter Mitarbeit von Erik Arup, O. H. Larsen, Albert Olsen: Dänische Wirtschaftsgeschichte. (Handbuch der Wirtschaftsgeschichte, hrsg. von Georg Brodnitz). Jena 1933.

Dansk Historieforskning er oprigtig at lykønske til allerede nu at have faaet en samlet Fremstilling af Danmarks økonomiske Historie. Det vil vare nogen Tid, før Norge og Sverige er naaet saa vidt. I den foreliggende Bog er Fremstillingen af Middelalderen kun skitseret, men af den følgende Tid, frem til Verdenskrigens Udbrud, er der givet en fyldig Oversigt. Arbejdet vil sikkert blive paaskønnet af mange Landes Forskere og Studerende, som hidtil har manglet enhver Mulighed for at skaffe sig Kendskab til den danske økonomiske Udvikling. Af Hensyn til et nordisk Publikum vilde det ogsaa være ønskeligt, om Værket ogsaa kom til at foreligge paa Dansk.

Det siger sig selv, at en samlet Fremstilling, der er gjort færdig saa tidlig, har nødvendiggjort en hel Del Resignation. At Opgaven maatte fordeles paa flere Hænder, laa i Sagens Natur. Uheldigere er det, at de forskellige Forfattere er gaaet til den med forskellig videnskabelig Udrustning, uden at der fra den samlede Forfatterkomité's Side synes at være foretaget nogen Bedømmelse af deres Bidrag. Da Tiden ikke har tilladt Benyttelsen af meget nyt Kildestof, har Arbejdet i det væsentligste maattet støtte sig til, hvad der tidligere er blevet offentliggjort. Af utrykt Materiale finder man vel ikke lidt i Behandlingen af Lavsvæsenet og ellers noget paa enkelte Punkter (f. Eks. S. 273 og 290), iøvrigt kun Ubetydeligheder. De trykte Primærkilder er meget rigeligere benyttet; i hvilken Udstrækning er dog ikke let at overskue, da kun Bogens første Kapitel indledes med en Kildeoversigt. At Forfatterne i første Række har været henvist til at holde sig til den tidligere Litteratur, siger sig iøvrigt næsten selv, da det ellers vilde have været flere Aar endnu, inden Opgaven var blevet løst.

Spørgsmaalet bliver, hvor stærkt dette Forhold begrænser Muligheden for at lære Danmarks økonomiske Udvikling at kende. Danmark har allerede haft en Række betydelige Forskere paa dette Omraade: Henrik Pedersen og Falbe Hansen indenfor det XVII, XVIII og til Dels XIX Aarhundredes Agrarhistorie; Rubin og Schovelin indenfor Handelshistorien (og andet) i den sidste Halvdel af XVIII og den første Halvdel af XIX Aarhundrede, Camillus Nyrop for Lavsvæsenets Historie — for kun at nævne nogle af de vigtigste. Men saa værdifulde disse Forskeres Bidrag end har været, kan der dog ikke være nogen Tvivl om, at Danmarks økonomiske Historie, ligesom Nabolandenes, er udforsket paa meget centrale Punkter. Da den politiske Historie til Gengæld har været dyrket i Aarhundreder, opstaar der en stærk Fristelse til at give de politiske Kendsgerninger en Plads, der ikke motiveres af deres Betydning for selve den økonomiske Udvikling. Ved at vise dette vil den foreliggende Bog forhaabentlig stimulere til fortsat Udforskning af det Mylder af fængslende Emner, der her foreligger; til syvende og sidst bliver det maaske det største Gavn, den kan gøre.

Fordelingen mellem de fire Medarbejdere har været følgende: Erik Arup har været alene om Middelalderen, medens Skildringen af de følgende Tidsaldre frem til Verdenskrigens Udbrud leddes efter baade kronologiske og saglige Synspunkter. Albert Olsen og Axel Nielsen har sat en Tidsgrænse mellem deres Afsnit ved Aar 1840, men for begges Vedkommende har O. H. Larsen overtaget de Kapitler, der vedrører Landbruget. Paa den Maade har Axel Nielsen og O. H. Larsen faaet omtrent en Fjerdedel hver, Albert Olsen noget over en Trediedel og Arup Resten. Det synes rigtigst at behandle hver Forfatters Bidrag for sig selv.

Arups Skildring af Middelalderen præges af hans sædvanlige fængslende Fremstillingsform. I dette Tilfælde kommer den særlig til Udtryk i hans Gave til næsten umærkeligt at føre Læseren fra det ene Emne til det andet. Netop af den Grund er det imidlertid vanskeligt at redegøre for Fremstillingens Traad eller endogsaa dens Formaal. I Afsnittets første Halvdel, der øjensynlig skal skildre Tilstanden før det 14. Aarhundrede, behandles — med Udgangspunkt i Folketallet — Bebyggelsesforhold, Dyrknings- og Besiddelsesformer af Jorden; paa dette Punkt benyttes Kongemagtens Stilling som Udgangspunkt for en Overgang til Penge- og Skattevæsen og Naturalhusholdningen. Derpaa følger en Redegørelse for de nordtyske Byers Betydning for Udførelsen af Landbrugsprodukter og af Skaanesilden. Den anden Halvdel, der skal

behandle Middelalderens to sidste Aarhundreder, er for en stor Del politisk orienteret. Af vigtigere økonomiske Forhold omtales særlig Vornedskabets Opkomst, en antaget »gunstig Handelsbalance« omkring det 14. Aarhundredes Midte, Adelsens Kreaturudførsel og Øresundstolden. Mest fængslende er de Par Sider om Handelsforholdene ved Periodens Slutning, efter Ditlev Enbecks Regnskabsbog, hvormed Fremstillingen slutter.

Jeg maa for en stor Del give Afkald paa at forsøge en kritisk Vurdering af denne Skitse, der paa knap 80 Sider indeholder en Ekstrakt af, hvad Nordens mest omstridte Historiker har behandlet paa flere Hundrede i sin Danmarkshistorie. Kun nogle kritiske Bemærkninger maa finde Plads; til Dels gælder de ogsaa andre Medarbejdere end Arup.

Den endogsaa ualmindelig stærke politiske Orientering, Arup har givet Fremstillingen, har næsten umuliggjort den »sammenlignende Kulturforskning«, hvortil Middelalderens økonomiske Historie i særlig Grad indbyder, og som Arup i sin udmærkede Doktorafhandling, Studier i engelsk og tysk handels historie, har vist sig at beherske. Navnlig bruger han danske politiske Hændelser til Forklaring af Kendsgerninger, der har Sidestykke næsten overalt, og som man ellers ikke i Almindelighed har fundet Anledning til at forklare ved nogle begrænsede politiske Tilfældigheder. Saaledes taler Arup udførlig (S. 50 ff.) om den politiske Anledning til Erik af Pommerns Gæsteretsforordning af 1422, skønt den ikke afviger fra, hvad man finder andetsteds. I Sverige indgik omtrent de samme Bestemmelser i Magnus Erikssons Stads-lag omtr. 1350, vitterlig uden nogen særlig politisk Foranledning; saavel der som i England havde Bestemmelserne den nationale Karakter, som Arup betragter som karakteristisk for Erik af Pommerns Forordning. Paa lignende Maade forholder det sig med en Forordning af 1475 (S. 61), der har et svensk Modstykke i den saakaldte Telge Stadga af 1493, og derfor ogsaa maa antages at repræsentere en almindelig Tendens. Ikke som nogen Indvending, kun til Belysning af, at Sammenligninger vilde have været oplysende, maa det ogsaa nævnes, at den første danske Skraa, for Ribe Skræddere, 1349 (S. 49), fik et svensk Sidestykke syv Aar senere, ogsaa for Skræddere; det viser, hvor overmaade sent den middelalderlige Bypolitik kom til Norden.

Faa Regler for økonomisk Historieforskning synes at være saa vigtige som den, at man, saa vidt det paa nogen Maade er muligt, skal prøve paa at danne sig et Skøn over Størrelsesproportionerne af de Fænomener, man behandler. Ganske særlig bliver det nødvendigt, naar man foretager den Slags Paralleler med Nutiden,

som Arup ynder. Naar der f. Eks. (S. 58) tales om Kvæg som den »meget vigtige« Eksportartikel i Middelalderens Danmark paa Grund af de nord- og vesttyske Byers Kødkonsumtion, maa man først danne sig en Forestilling om Størrelsen af denne Konsumtion i Forhold til den landbrugdrivende Del af Befolkningen i Danmark, hvad der vistnok lader sig gøre. Afgjort misvisende, paa Grund af Manglen paa den Slags Beregninger, forekommer det mig, naar Arup drager en Sammenligning mellem Adelenes Kvæghandelsmonopol 1536 og et tænkt tilsvarende Monopol paa Smør ved det 19. Aarhundredes Slutning (S. 75). Var en blot tilnærmelsesvis ligestor Del af Landets Befolkning afhængig af de to Eksportgrene paa de to Tidspunkter?

Min alvorligste Betænkelighed ved Arups Fremstilling gælder imidlertid hans Behandling af den økonomiske Sammenhæng. Jo mere Lyst man har til at søge økonomiske Forklaringer paa Udviklingen, desto mere nødvendigt er det at sætte sig ind i, hvorledes det økonomiske Liv virker. Jeg skal nøjes med eet Eksempel, vist nok det mest udprægede (S. 44): »Das Schlussresultat der wirtschaftlichen Tätigkeit einer politischen Gemeinschaft zeigt sich alljährlich in dem Verhältnis seiner Zahlungsbilanz gegenüber den anderen politischen Verbänden, die sie umgeben und mit denen sie in Handelsverbindung steht«. Denne Opfattelse, der var den herskende paa Merkantilismens Tid, blev opgivet allerede af de senere engelske Merkantilister omkring 1700 og fik Dødsstødet ved Adam Smith. Paa en Maade, der aldrig senere har kunnet gendrives, har han godtgjort, at Betalingsbalancen ikke viser noget som helst af dette, men at det er »the balance of annual produce and consumption«, der gør det. Men det er ikke alt. Arup fortsætter med at paastaa, at Danmarks Betalingsbalance ved denne Tid (Midten af 14. Aarh.) var usædvanlig gunstig, og at man »infolgedessen den Wert seiner landwirtschaftlichen Ausfuhr kaum überschätzen kann«. Nogen Sammenhæng med det foregaaende findes ikke; for en ubegrænset stor Udførsel skaber ikke i sig selv Overskud i Betalingsbalancen. I Forbigaaende sagt kræves der ikke nogen stærk økonomisk Fantasi til at forestille sig en større Udførsel end den danske Landbrugseksport i det fjortende Aarhundrede. Saa kommer imidlertid Beviset for disse Paastande: »dass in diesen Jahrzehnten, in denen sozusagen nicht ein Pfennig dänischer Münze im Umlauf war, ausländisches Geld ins Land strömte«. Men saa har vel dansk Mønt strømmet ud, og Sammenhængen med Betalingsbalancen er igen tabt. Og selv om der, tværtimod hvad Arup siger, var en Indstrømning uden tilsvarende Udstrømning, vilde det ikke nytte; for Indstrømning

af udenlandsk Mont, i en Tid, da denne brugtes som Formuegenstand, viser i sig selv ikke mere om Betalingsbalancens Stilling end Indstrømningen af udenlandsk Klæde.

Albert Olsen har behandlet alle Sider af den økonomiske Udvikling fra Middelalderens Slutning til omtrent 1840, med Undtagelse af Landbruget. Som Udgangspunkt tager han Kampen for dominium maris Baltici og dens for Danmark ulykkelige Følger — saaledes et i første Række politisk Aarsagsforhold — og gør Rede for Merkantilismens Ideer, om hvilke han med fuld Ret fremholder, at de ikke i Danmark adskilte sig fra, hvad man finder overalt. Han behandler derefter Byerhvervene, Haandværk, Manufaktur og Handel, frem til Revolutionskrigene. Uden Tvivl med Rette betragtes Toldloven af 1797 som Tegnet paa, at den danske Merkantilisme var til Ende. I et nyt kortere Afsnit følges Udviklingen frem til 1840, hvilken Periode i Virkeligheden deles temmelig skarpt ved Aar 1814. Det tør maaske siges, at Albert Olsens Bidrag ikke alene er større, men ogsaa rummer mere nyt end nogen anden Medarbejders. Ogsaa i dette Afsnit sporer man Tendensen til at overvurdere de politiske Forholds Betydning og til at dramatisere, hvad der i Virkeligheden er temmelig udramatisk. Forskningen bærer dog i enhver Henseende Præg af at være grundig.

Mest nyt giver den udførlige Skildring af Lavsvæsenet, i hvilken ogsaa utrykt Materiale kommer til Anvendelse. Skønt de forskellige Indgreb imod Lavsvæsenet ligeledes behandles udførligt, er det ikke ganske let at blive klog paa den Betydning, Forf. tillægger disse Indgreb. S. 218 hedder det, at Lavsvæsenets Magt som økonomisk Faktor var brudt ved en Forordning af 1681. Kort derefter forklares dette saaledes, at Lavene var indskrænket til blotte lokale Fremtoninger; man har imidlertid intet hørt om, at det nogensinde har været anderledes. Og siden (S. 227) faar man at vide, at et Reskript af 1747 gav Anledning til, at Lavene fra København, hvor de i Forvejen havde haft deres egentlige Hjem, bredte sig over hele Landet. Ogsaa den sidste af de to Paa-stande lader saaledes til ikke at have haft mere end tidsbegrænset Gyldighed. Mest sandsynligt er det vel, at Lavsvæsenet i Danmark som andetsteds levede videre, uafhængig af Statens Forsøg paa at reformere eller ophæve det, og at dens Indgriben nærmest var egnet til at udbrede og vedligeholde det. Olsens to interessante Tabeller S. 261 og 382 tillader et nærmere Studium af Haandværkets økonomiske Karakter, idet de angiver Antallet af Mestre, Svende og Lærlinge i syv forskellige Aar indenfor Perioden 1727—1836, og de belyser ogsaa Lavspolitikens Virkninger. I Sammen-

ligning med Haandværket var Manufakturernes temmelig betydningsløse; Fabrikkerne trivedes ikke under Merkantilismen og var aabenbart ude af Stand til at lægge Grunden til det nittende Aarhundredes Industrialisme. Ogsaa dette Forhold var fælles for de fleste Lande undtagen England og Frankrig, men sandsynligvis særlig udpræget i et Land som Danmark, hvor Industrien kom temmelig sent frem. Hvad Forfatteren har at fortælle om Husfliden, er paa den anden Side særlig velkomment; thi denne grundlæggende Side af alt ældre økonomisk Liv hører til det, der er mest vanskelig at belyse historisk. Det er aabenbart kun en lapsus calami, naar det (S. 241) siges, at »der gesamte Textilwarenverbrauch der Provinz« kun udgjorde nogle Tusinde Rigsdaler om Aaret; hvad der menes er den lille Del deraf, som blev dækket ved Indkøb.

Langt vigtigere og for Danmark mere karakteristisk var Handelsens Udvikling, som selvfølgelig ogsaa bliver udførlig skildret. For den senere Tid ved man i Forvejen mere om den end om de fleste andre Grene af Næringslivet. Med særlig Interesse spørger man om Albert Olsens Opfattelse af Frigørelsen for Hanseaterne. Til en Begyndelse erklærer han (S. 85) om Kristian IV's Indgriben: »Damit verlor die Hanse in Dänemark fast jeden Boden«, hvad der vistnok kan være rigtigt, naar man alene tænker paa Privilegier og overhovedet politisk Stilling. Men at de nordtyske Byer og særlig Lübeck besørgede de danske Provinsbyers Handel endnu i 18. Aarhundrede, fortælles udførligt i det følgende (S. 289), og ligeledes (S. 269) at Hamburg forblev Stapelpladsen for den islandske Handel. Axel Nielsen skildrer ogsaa udmærket i sin Del af Bogen, hvorledes endnu Krisen i 1857 viste Hamburgs Betydning for dansk Erhvervsliv, og paapeger, at først den følgende Periode gav København dens Betydning som Handelscentrum, samtidig med at Orienteringen henimod England løste den mindst halvtusindaarige Forbindelse med Nordtyskland. Her ligesom overalt gælder det at vide, hvad det er, man vil studere, Foranstaltningernes Hensigt eller deres økonomiske Virkninger.

O. H. Larsens Bidrag er splittet op i de forskellige Afdelinger, men har en stærk indre Enhed og præges helt igennem af Forfatterens nøje Kendskab til sit Emne og Interesse for den økonomiske Side af Udviklingen. Da det i den Henseende falder sammen med Axel Nielsens Fremstilling, passer det særlig godt med dennes Afsnit. I det hele behandler O. H. Larsen temmelig velkendte Ting, og jeg skal derfor ikke opholde mig længe ved hans værdifulde

Bidrag¹. Særlig Interesse har Skildringen af de høje Priser paa Landbrugsprodukter i 16. og Begyndelsen af 17. Aarhundrede, med Højdepunkt omkring 1630, og Betydning deraf for Danmark. De danske Kapitelstakster synes for denne Tid at være bedre end det tilsvarende svenske Materiale (Markegångstaxor), som i mindre Grad bærer Præg af Tilforladelighed og heller ikke er saa sammenhængende. I Fortsættelsen kommer O. H. Larsen ind paa Nedgangen i Landbrugets Stilling som Følge af Konkurrencen først fra det russiske saa fra det engelske Korn, især henimod Slutningen af 17. Aarhundrede. Kornets saavel som Smørrets lave Kvalitet fremhæves, og de mislige Følger heraf efter Tabet af Norge, der tidligere var forbeholdt det danske Landbrug som Marked. Det omtales ogsaa, at den skaanske Kvægstamme var den bedste, og at Skaanes Overgang til Sverige derfor medførte lignende ubehagelige Virkninger. Efter svenske Kilder kan tilføjes, at Skaanes Befolkning efter Skilsmissen bittert klagede over at være afskaaret fra det danske Marked og fra Udførslen over Danmark.

Selvfølgelig var der et Svælg befæstet mellem de frie svenske og de stadig mere underkuede danske Bønder — til Trods for at det ogsaa til Tider var saa som saa med den svenske Bondefrihed. Kun i de svenske Provinser paa den anden Side Østersøen findes der indenfor den svenske Stat Forhold, som svarer til Tilstandene rundt om i Europa under l'ancien régime. Hoveriet naaede saaledes ikke norden for Skaane. Paa den anden Side var der en Lighed mellem Danmark og Sverige, at Jorden for en ganske overvejende Del vedblev at blive dyrket af Bønder. O. H. Larsen meddeler (S. 150) nogle Tal, der viser, at det i Danmark var Tilfældet med omtrent $91\frac{1}{2}$ Procent af Gaardene. For Sveriges Vedkommende har jeg fundet, at Tallet er lidt under $91\frac{0}{10}$. Paa den anden Side ser det ud til, at Herregaardene tidligere er blevet udskilt fra Bymarken i Danmark end i Sverige; Tallet $82\frac{0}{10}$, der meddeles for Danmark i 1680'erne (S. 180), er efter al Sandsynlighed — endnu kan der dog ikke foretages nogen eksakt Beregning — langt højere end det tilsvarende for Sverige.

Det er temmelig utvivlsomt, at Danmark er gaaet i Spidsen for den økonomiske Udvikling i det mindste paa to Omraader, inden-

¹ Det maa dog i Forbigaaende bemærkes, at man har vanskeligt ved at tro paa, at en af de vigtigste Grunde til Prisfaldet i den sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede skal have været »die langen und verlustreichen Kriege« (S. 129). Temmelig umulig er Paastanden (S. 340), at Skatterne gik ned med »rundt 300 $\frac{0}{10}$ « i Forhold til Grundværdierne. Allerede en Nedgang paa $100\frac{0}{10}$ vilde have reduceret dem til Nul; aabenbart menes der $66\frac{2}{3}\frac{0}{10}$.

for Handelspolitikken og — hvad der er meget vigtigere — indenfor Agrarvæsenet og Jordbruget. Den danske Toldlov af 1797 var uden Sidestykke i sin Tids Europa; man maa sandsynligvis gaa tyve Aar frem i Tiden, før man finder noget tilsvarende i den berømte prøjsiske Toldlov af 1818. O. H. Larsen giver en udmærket Skildring af Bondefrigørelsens og Landboreformernes Følger, fremhæver, at Reformerne var blandt de første i Europa og samtidig usædvanlig godt gennemtænkte, og at den følgende Tids Vanskeligheder vilde have været endnu større uden dem. Man kunde have ønsket, at de mærkelige Aartier i Danmarks økonomiske Historie, før Ulykkerne indtraf i Forbindelse med Inddragelsen i Napoleonskrigene, havde kunnet bringes i særlig Relief, thi de var ganske enestaaende. Men Opgavens Fordeling paa forskellige Hænder har vanskeliggjort det¹.

Axel Nielsens Afsnit har jeg allerede tidligere berørt et Par Gange. Han deler Tiden efter 1840 i to Dele, før og efter Midten af Halvfjerdserne, og kalder den første Liberalismens, den senere Kapitalismens Tidsalder. Fremstillingen præges af den kyndige Nationaløkonoms Indsigt i den økonomiske Sammenhæng og mangler heller ikke Historikerens Blik for Relativiteten. Den største Fare, som truer Skildringer af 19. Aarhundrede: at man ikke ser Skoven for bare Træer, er lykkeligt undgaaet, og Behandlingen af de økonomiske Kendsgerninger er gjort til Skildringens utvivlsomme Hovedopgave. Det synes ogsaa at være mere hensigtsmæssigt som her at inddele Kapitlerne i korte Underafdelinger og bruge Fremhævelserne i Teksten med Sparsomhed end at fremhæve næsten halve Sider, som det er sket paa visse Steder i andre Dele af Bogen.

Axel Nielsen er selvfølgelig ikke blind for Liberalismens Doktrinarisme og det uvirkelige i en hel Del af de Reformers, der forlangtes og gennemførtes. Men han forfalder ikke til den modsatte Yderlighed, der nu er langt den sædvanligste, og det Billede, han tegner af den begyndende Industrialisme, er stort set lyst, med højere Lønninger for Industriarbejderne end for Haandværkssvendene og uden Misbrug af Børnearbejdet. Lavsvæsenets Oplosning sættes i Forbindelse med de tyske Haandværkeres Forsvinden fra Danmark efter Krigen 1848—50, fordi Tyskerne var de egentlige Tilhængere af de gamle Lavsskikke. Endnu ved denne

¹ Det synes at være en Mangel i Litteraturhenvisningerne, at Axel Linvalds Bog »Kronprins Frederik og hans Regering« ikke er blevet nævnt, for den behandler mange af de herhenhørende Emner. ligesom den ogsaa giver det fyldigste Billede af den danske Neutralitetspolitik før 1807.

Tid, da det stod foran sin Undergang, var Lavsvæsenet i alt væsentligt indskrænket til Hovedstaden, og dets Ophævelse derfor ogsaa et københavnsk Problem.

Paa Handelens Omraade indtraf de virkelig store Forandringer, og jeg har allerede berørt Axel Niensens Redegørelse derfor. Af særlig Interesse er hans stærke Fremhævelse af, at Danmark under »Liberalismen« var kapitaleksporterende — og blev dette ved Rovdrift af Jorden — men i den følgende Periode og efter Begyndelsen af den amerikanske Konkurrence i Firserne gik over til at blive kapitalimporterende for at kunne bygge sit nye Landbrug op. Det er mig ikke klart, hvorfor Axel Nielsen fremstiller denne sidste Fase som mere eller mindre ulykkelig, om end som undskyldelig paa Grund af de særlige Vanskeligheder. Danmark — hedder det — blev derved »afhængig af den internationale Kapital« og maatte købe sin Redning med »dem Opfer der Verschuldung«. Kapitalimport er vel en lige saa naturlig Bevægelse som Kapitaleksport og betyder kun, at Kapitaludbudet er større udenlands end indenfor Landet; hvis den ikke kom til, vilde Landet tvinges til at indskrænke sit Produktionsapparat mere end nødvendigt. Mange andre Lande har jo helt igennem fulgt den samme Metode, uden at have den Undskyldning, som Axel Nielsen finder for Danmarks Vedkommende, men ogsaa uden uheldige Følger for deres økonomiske Fremtid.

I denne Sammenhæng kunde det maaske uden Skade være fremholdt, at Danmark var næsten alene om at møde den amerikanske Konkurrence ved umiddelbart og maalbevidst at koncentrere sin Landbrugsproduktion om de Produkter, med hvilke de transoceanske Lande dengang ikke var i Stand til at konkurrere. Medens England for en stor Del lod sit Landbrug gaa under, og de fleste andre Lande prøvede paa at redde deres Kornproduktion ved Toldbeskyttelse, fandt Danmark en Løsning i Overensstemmelse med den nye Situation. Og dette ved Hjælp af en Bondeklasse, der halvandet Hundrede Aar i Forvejen havde været repræsenteret ved Jeppe paa Bjerget. Der er faa mere interessante Fænomener indenfor den økonomiske Historie.

Maaske maa det tillades mig i al Beskedenhed at afslutte denne Anmeldelse med nogle Ord om, hvorledes økonomisk Historie efter min Mening bør opfattes. Dette maa ikke læses som nogen Kritik af »Dänische Wirtschaftsgeschichte«. Selv om man vil give mig Ret i, at den Behandling, jeg foreslaar, er den bedste, vil den først kunne gennemføres, naar meget mere Materiale, end der endnu foreligger, er bragt til Veje. Det er alene som et Forsøg

paa at lede Studierne i en bestemt Retning, jeg i faa Ord fremsætter mit Program:

Økonomien selv er den økonomiske Histories Indhold. Hvad er Økonomi? Husholdning, Disposition af utilstrækkelige Resourcer til Dækning af menneskelige Behov. Hvorledes er denne Opgave blevet løst i Historien? Svaret kan umuligt blive hverken dominium maris Baltici, Lavsvæsenet eller Klassekampen, skønt alt dette ogsaa kan komme med i en Fremstilling, der har et andet Hovedformaal. For den økonomiske Historie er Hovedformaalet at vise Midlernes Tilpasning til Maalet, at vise, hvorledes Menneskene har sat sig i Stand til at faa, hvad de har ment at trænge til, og at vise, hvilket aandeligt Maskineri der er bygget op og bygget om for at opnaa det. Økonomisk Historie har med andre Ord nøjagtig den samme Opgave som økonomisk Teori og økonomisk Beskrivelse, vel at mærke med den eneste, men uhyre vigtige Forskel, at den betragter Sammenhængen dynamisk, som en stadig forandret Tilstand, ikke som et mere eller mindre færdigt System, og undersøger, hvorledes disse Forandringer er gaaet for sig. Men Systemets Ingredienser er fælles for økonomisk Teori, statisk økonomisk Beskrivelse og økonomisk Historie.

Maaske vil man indvende, at økonomisk Historie slet ikke kan skrives paa en tilfredsstillende Maade efter disse Linier. Det er dog rigtigere at sige, at disse er lettere eller vanskeligere at følge med Hensyn til visse Tider end til andre. Særlig Muligheden for kvantitative Beregninger af de forskellige Faktoreres Størrelse spiller en stor Rolle for Gennemførligheden af Programmet. At meget kan gøres i den Retning, tror jeg, at jeg har Lov til at sige, og ligeledes at en hel Del allerede er gjort. Men selv for saavidt Opgaven er uløselig, er det ikke nogen Grund til at erstatte den med en anden og at kalde denne anden for økonomisk Historie; det rigtige er i saa Fald at sige, at vi ikke kan komme videre. Enhver økonomisk Teoretiker ved, hvor langt Teorien er fra at have løst de Opgaver, der er stillet den; derfor lader man dog ikke, som om man syslede med økonomisk Videnskab, naar man i Virkeligheden studerer Statsfilosofi eller Etik. Paa samme Maade bør det være med Studiet af økonomisk Historie.

Eli F. Heckscher.